

S A J T Ó F I G Y E L Ő

Lukács Ágnes

A vallásosság szerepe a cigányság integrálásában

A tuzséri Kegyelem Cigány Baptista Gyülekezet

„Most kezdem igazán megérteni, hogy nem személyválogató az Isten, hanem minden nép között kedves előtte, aki féli őt, és igazságot cselekszik.” (ApCsel 10,34–35)

Tuzsér

Tuzsér 350 km-re, öt és fél órára és egy teljes világra fekszik a fővárostól. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye keleti határán vagyunk, a következő megálló már Záhony, aztán Kárpátalja. Bal oldalt a Tisza, jobb oldalt a 4-es út fut.

A községet 3500-an lakják, 50% a cigány népesség aránya. Tuzsér sorsa a rendszerváltással pecsételődött meg. A keletről érkező import jelentőségét veszítette, így az orosz tehervonatok átrakása és az ezzel járó munkalehetőség megszűnt. A romák az országos átlaghoz képest is tömegesen váltak munkanélkülivé.

A faluban működik óvoda, általános iskola, háziorvosi és fogorvosi rendelés. Az infrastruktúra átlagosan fejlett. A falu közepét díszíti a Lónyai-kastély, melynek renoválását nemrég kezdték meg.

Többségében reformátusok lakják, de vannak katolikusok, görög katolikusok, baptisták és jehovisták is.

A cigánytelep

A településen három cigánytelep található, ebből a legnagyobb az 1500 fős romungro cigányoké. Azt mondják, az egész telep tulajdonképpen három családból eredeztethető. Munkalehetőség nemigen akad, néhányan alkalmi munkákat vállalnak – leginkább az építőiparban – az ország különböző területein. Marad a családi pótlék, a munkanélküli segély, illetve a feketegazdaság. A gyermekek az általános iskolát mind elvégzik, egyre többen tanulnak tovább. A legtöbb ház már téglából épült, de sokban még mindig nem megoldott a csatornázás, kevés helyen van fürdőszoba.

A Kegyelem Cigány Baptista Gyülekezet

A gyülekezet története a 90-es évek elején indult, *Lakatos Viktor* gyülekezetvezető, az egyik alapító tag idézte fel a történeteket.

Lakatos Viktor Kékcseán született, egy nyolcgyermekes cigány család hatodik gyermekeként. Édesanyja négyéves korában meghalt, édesapjára hárult a nyolc gyermek felnevelése, aki végül az alkoholba menekült. Büszkén tette hozzá, hogy mára mind a nyolcan megtértek, a legidősebb fiú, aki emberölésért ült börtönben, mára diakónus, gyülekezetvezető. Viktor zenész, gyermek- és ifjúságvédő felügyelő, négy évig roma közösségfejlesztő asszisztensként dolgozott, jelenleg munkanélküli. 17 évesen szöktette meg feleségét, 1988-ban kötöttek házasságot, így került Tuzséra. Négy lány büszke édesapja, ám útban az ötödik gyermek.

‘89-ben kezdett járni a Kékcsei Baptista Gyülekezetbe. Az egyik „magyar” munkatársa hatására ment el először az istentiszteletre, aki „hívó énekeket” dudorászott a napszám-ban. A kezdeti ellenszenvből és csúfolódásból lassanként érdeklődés lett. A gyülekezetben szeretettel fogadták. Az első alkalmon eldöntötte, hogy szeretne megváltozni, szeretne a teremtő Isten közelségében élni. Családja eleinte támadóan fogadta elhatározását, de később ők is csatlakoztak hozzá. Legelőször nővére és a sógora, velük indult el Tuzséron a romamisszió.

A gyülekezet története

Kezdetben a magyar gyülekezet segítette őket, gyermek-foglalkozásokat és különböző programokat szerveztek. 1995-re már 30-an lettek, csaknem meghaladva a magyar gyülekezet számát. Kénytelen-kelletlen külön gyülekezet alapítását kezdték fontolgatni. A Magyarországi Baptista Egyház részéről először *Révész Albert* és *Révész Dezső* (helyi előljárók – szerk.) kezdett foglalkozni az itteni romamisszióval. *Frei Antal* lett az első lelkipásztor, később *Papp Dániel*. 2003. szeptember 20-án volt az első bemerítés, ekkor 20 embert merítettek be, *Oláh József* és *Csuhai József* végezte a szolgálatot. 2004 májusában még 53 taggal bővült a gyülekezet, mára 121 bemerített tag van, és körülbelül 80 fő, akik nincsenek ugyan bemerítve, de látogatják az istentiszteleteket.

A gyülekezet rendje

A gyülekezetet *Lakatos Viktor*, *Szikora Béla* és *Szőke Ignác* vezetik. Az ő feladatuk a szervezés, a tagok látogatása, pénzügyi vonatkozású dolgok intézése. Természetesen semmilyen anyagi juttatást nem kapnak ezért. „Gyermekek, családom a gyülekezet: akarva-akaratlanul – fogalmazott *Viktor*. Ismerem őket gyermekkoruktól kezdve. A megtérésüket, a problémáikat, anyagi helyzetüket. Velük együtt élek, és ha adni nem is, de imádkozni tudok értük.”

Eleinte az egyik cigány „testvér” házában tartották az istentiszteleteket, de azt hamar kinőtték. Imaházat két éve vettek angliai „testvérek” és a Magyarországi Baptista Egyház támogatásával, de azóta már bővítésre lenne szükség.

Szerda esténként, szombat délután és vasárnap délután vannak gyülekezeti alkalmak. Énekléssel kezdenek, amit követ maga az igehirdetés, majd szintén énekléssel zárnak.

Az énekeket gitárral, hegedűvel, olykor tapssal kísérik. Ritmososak, elevenek, fellelhető benne a hagyományos cigány zenei motívumok. A szöveget mindenki ismeri, énekeskönyvük nincsen. Kivétel nélkül jó énekhanggal rendelkeznek.

Az alábbi ének szövege különösen tanulságos, érdemes benne észrevenni az identitás hármasságát. Minden egyes cigány gyülekezetben ez a nyitó vagy a záróének.

Cigány vagyok, nem bánom, Jézust a szívembe bezárom. Cigány vagyok, nem szégyellem, mert szeret az én Istenem. Hála, hála, halleluja, halleluja. (4x)

Magyar vagyok, nem bánom, Jézust a szívembe bezárom. Magyar vagyok, nem szégyellem, mert szeret az én Istenem. Hála, hála, halleluja, halleluja. (4x)

Hívó vagyok, nem bánom, Jézust a szívembe bezárom. Hívó vagyok, nem szégyellem, mert szeret az én Istenem. Hála, hála, halleluja, halleluja. (4x)

A legnehezebb az anyagi vonatkozású problémákat megoldani. Az adakozás rendje megegyezés szerint havi 500 forint, amit télen 1000 forintra emeltek a kiadások megnövekedése (fűtés) miatt.

Sok közösségi programot szerveznek: nyáron ifjúsági hetet, gyermeknapot, hálaadó istentiszteletet, női hetet (finanszírozták a szomszédos gyülekezetek utaztatását, étkeztetését), terveznek egy családi hétvégét, és karácsonyra szeretnének „cipősdoboznyi” ajándékokat készíteni és a gyermekek között szétosztani.

Pár éve hagyomány, hogy decemberben gyűjtést szerveznek – élelmiszerből, ruhából, játékokból –, és szenteste odaadják a rászoruló családoknak. Őt testvérnő külön feladata a csomagok elosztása, a rászoruló családok kiválasztása, mindez teljes titoktartásban. Maga a gyülekezetvezető sem tudja, hova kerülnek az adományok. Tavaly 25 ezer forint és 10–15 karton élelmiszer gyűlt össze. „A legmeghatóbb az volt, amikor egy olyan család adott át egy zsákkal teli ruhát, akiről tudom, hogy nekik sincsen. Ott álltak örömmel, és én sírva vettem át a csomagot. Ők legalább olyan szegények voltak, mint azok, akiknek küldték.”

Akinek van, szívesen ad kölcsön annak, akinek nincs. Ahogy tudják, segítik egymást.

A szentestét rendszerint együtt töltik éjfélig, tavaly a telep nem hívó tagjai is részt vettek az alkalmon.

A taggá válás

A gyülekezet hivatalos tagjává a baptista hagyomány szerint bemelegítéssel lehet válni. Ezt egy hosszú felkészítés előzi meg, az ún. „törekvők” órája, ami leginkább bibliatanulmányozásból áll. Ez akár több évig is eltarthat. Ha a „törekvők” alkalmasnak, hitben érettnak érzi magát arra, hogy elkötelezze magát Jézus Krisztus mellett, akkor a gyülekezet meghallgatja bizonyágtételét. A vallástétel után bárki kérdezhet tőle, majd a lelkész külön elbeszélget vele, hogy bemelegíthető-e, komolyan gondolja-e a szándékát.

A gyülekezetben szigorú rend érvényesül, komolyan veszik a keresztyén hitelveket. Ha valakiről kiderül, hogy lop, csal, alkoholizál, szerencsejátékozik, paráználkodik, egy szóval valamilyen bűnt követ el, a gyülekezetvezető nyilvánosan kihirdeti a gyülekezetben, majd bizonyos időre – általában fél év

– kitiltják a gyülekezetből. Látogatni lehet, de az Isten házába nem teheti be a lábát. A letelt idő után meghallgatják, és ha úgy ítélik meg, visszafogadják. „Szörnyű érzés kirekesztettnek lenni, de ezt muszáj, mert ha engedünk, könnyen visszamennek a világba.”

Magatartásbeli különbségek

Viktor szerint az egyik legnehezebb életmódbeli változás a beszéd. „Aki káromkodások és szitkozódások között nő fel, nehezen tudja megszabólagzni a nyelvét” – mondja.

A mulatás egy másik problémás terület, a cigány ünneplés. Kultúrájuk része a reggelig tartó dáridózás, az italozás. Nehéz ezzel felhagyni, illetve mértéket tartani.

A házasság intézményét sokkal többre értékelik a hívó cigányok. A roma hagyományok szerint a házaspárok egymás után mennek az utcán. A férfi elől, aztán a gyerekek, ha vannak, majd hátul a feleség. A hívó házaspárok egymás mellett, egymás kezét fogva közlekednek. Ez nagyon nagy dolog a romáknál, a telep nem hívó asszonyai irigykednek is ezért. Az együttélés mint párkapcsolati forma nem elfogadható számukra. A tizenévesek korai elköteleződését sem támogatják.

„De ami a legnehezebb, az a tisztességes élet. Megtanulni, hogy csak abból szabad gazdálkodni, ami van, amit kapok, nem csalhatok, nem lophatok hozzá. A nem hívők sokszor lenéznek minket emiatt. Ők sokkal jobban élnek, úgy mond játszanak a pénzzel, megélnék a tengerilopásból, mi meg kenyérproblémákkal küzdünk. Ezt is nagyon nehéz elviselni. És akkor sem lopok, ha elszorul a szívem, hogy hónap végén nincs mit enni adnom a gyermekeimnek. Nagyon sokan meghátrálnak az anyagi dolgok miatt. Apám arra tanított, ha nem lopok, akkor meghalok. Én arra nevelem a gyermekeimet, hogyha lopnak, meghalnak.”

Misszió a cigányok között, a cigányság hozzáállása a valláshoz

A telep lakói szívesen fogadják az evangéliumot, nincs olyan ember Tuzséron, akihez még nem jutott el a Biblia üzenete. Felnéznek a hívőkre, „jó” embernek tartják őket, nemcsak a cigányok, de a falu magyar lakói is. Leginkább a tisztességes életmód miatt. Legtöbbször a zenét hallva térnek be

53 tuzséri roma testvér bemelegítése a Tiszába 2004. május 29-én

a gyülekezetbe, az énekek szövegei érintik meg őket. Külön evangelizációs alkalmakat nem is nagyon szoktak tartani – maguktól jönnek a falubeliek. Viktor szerint a cigányok sokkal nyitottabbak a vallásos dolgok terén, mint a magyarok.

„A cigány nép valahol istenfélő. Amikor mentek apámék lopni, azzal a szóval mentek ki az ajtón, hogy »Istenem, segíts!«

A nagymamám mesélte, hogy zajlott le a cigányok szerint Jézus megfeszítése. Jézust meg akarták feszíteni, és nem voltak a szegek sehol. Ott volt a cigány, és mondta neki a római katona, hogy menj el a kovácshoz, hozd el a négy szeget. Elment a cigány a kovácshoz, viszi a négy szeget. És aztán gondolkodik, hogy nagyon fog fájni annak az embernek, hogy négy szeget ütnek a kezébe-lábába, és fogta a cigány, lenyelte az egyik szeget, hogy ne szenvedjen az ember annyi sokat. És kéri a katona, hogy hol a negyedik szeg. És az elkezdte átkozni a gyermekeit, hogy a gyermekeim haljanak meg, sose lássam többet a feleségemet, ha én láttam. Hát én csak hármát hoztam el. És Jézus ránézett a cigányra, és azt mondta, hogy na mostantól ne foganjon meg a cigányátok, és mostantól kezdve élj úgy, ahogy tudsz. Hát ez annyit jelent, cigánynyelvre lefordítva, hogy a cigányember azóta lothat, bármit csinálhat, meg bárhogy átkozódik, nem fogan meg. Ez ősidőktől fogva szájhagyomány útján terjed a cigányoknál. Én gyermekként el is hittem.”

Egy másik történet

„Ment Jézus szegény emberként, és egy házba bement, és mondta az asszonynak, hogy süssél nekem lepényt. És az azt mondta, hogy jó, sütök neked, mikor visszafele jössz. És akkor Jézus elment, de az asszony sajnálta a lepényt. És bebújt az ágy alá, és a fatekenőt a hátára borította, hogy ne lássa. Visszajött Jézus a lepényért, és azt mondta, na mostantól kezdve a hátadon cipeled a tekenődet. És ebből lett a tekenősbéka.

A cigányok lelkileg fel vannak készülve, de kell nekik az útmutatás. Mindig is érdeklődtek a vallásos dolgok iránt, de nem ismerték meg az igazi Jézus Krisztust. Egyetlenegy cigánnyal sem találkoztam, aki azt mondta volna, hogy nincs Isten. De ha három magyarból egy hisz Istenben, három cigányból mind a három. Ami nehéz, hogy úgy kell elfogadtatni, hogy az életed teljesen megváltozik, teljes fordulat kell. Nem értem a magyarokat, nekik sokkal könnyebb lenne hívőnek lenniük, nem kellene olyan gyökeresen megváltoztatni az életüket.”

A tuzséri cigányok nagy része református, bár nem gyakorlók. Egyre többen viszik a gyermekeket a baptista közösségbe bemutatásra, nem a templomba keresztelőre. „Amíg a sárban fetrengtünk, addig nem volt szüksége ránk a református egyháznak” – nyilatkozták.

Sokan hívják őket virrasztásokra is – ez a cigányoknál estétől reggelig tart –, vagy hogy egyszerűen csak imádkozzanak értük.

A környéken már hét-nyolc gyülekezetet plántáltak, többek között Berencsen, Kékcésén, Rozsályon.

Integráció

Viktor nagyon fontosnak tartja a társadalomba való beilleszkedést, a fejlődést.

„Nem elég, hogy kirekesztett minket a világ, de úgy is élünk. Olyan 'rendes' őseink voltak, akik nem foglalkoztak

azzal, hogy ugyan már, hagyjunk rájuk egy országot. A gyermekeinket úgy kell nevelnünk, hogy normálisan tanuljanak, hogy próbáljanak, akarjanak valamint kezdeni az életükkel. Ne menjenek férjhez 13 évesen a lányaink, és ne nősüljenek 16 évesen a fiaink. Egyesek cigány kultúrának mondják, én elmaradottságnak. Nem tudunk, soha nem tudtunk együtt fejlődni a korról. A mi generációnk az, aki már úgy akarja a gyermekeit nevelni, hogy meglegyen az alapvető higiénia, a műveltség. Sokan szeretnék, hogy a mi gyerekeinknek már ne úgy kelljen felnőniük, ahogy nekünk. Ne olyan életük legyen, mint nekünk, az életszínvonaluk közelítse meg a magyarországi szintet. Egy faluban ezt nagyon nehéz magvalósítani. Nagyon mélyről kell indulnunk. Az, ami most elkezdődött, már a nagyapáink idejében el kellett volna hogy kezdődjön. Hiszem azt, hogy az Úr felemeli a cigány népet.”

A lelkipásztor, Vas Ferenc

Vas Ferenc nyugdíjas baptista lelkipásztor 2001-ben kezdett a romamisszióban szolgálni, először a szintén Szabolcs megyei Gergelyugornyán. Tuzséra eleinte csak alkalmanként járt, 2006-ban iktatták be hivatalosan a tuzséri Kegyelem Cigány Baptista Gyülekezet lelkipásztoraivá. Kéthetente jár Tuzséra, péntek reggel indul a Veszprém megyei Csetényből – nyugdíjazása óta ott lakik –, és hétfő reggel indul vissza. Feri bácsi feladata az igehirdetésen kívül a családlátogatás, lelkigondozás, sőt néhány idősebb „testvér” olvasni tanít a Szentírásból. „A két és fél nap alatt kész vagyok bárkivel beszélgetni, ha megállítanak az utcán, akkor is. Elhatároztam, hogy a telepen csak gyalog járok, hogy aki beszélni akar velem, annak alkalma legyen rá. Az emberek néha komolyan, néha viccelődve kérdezik, hogyan lehet gyülekezeti taggá lenni, vagy hogyan lehet megtérni. Megkérdezték, hogy ha megtérnek, tényleg kapnak-e pénzt. Hogyne, de még mennyit! Számolj, idáig mennyit cigarettáztál, mennyit ittál, mennyit gépezteél, ha megtérsz, ez mind a zsebedben marad.” Az istentiszteleteken igyekszik sokat olvasni a Bibliából, hiszen az idősebbek között nagyon sokan analfabéták. A prédikáció nem bonyolult dogmatika, hanem egyszerű, de annál lényegesebb erkölcsi tanítás. Feri bácsi szerint a megtérésen kívül az egyik legfontosabb dolog a tanulásra való ösztönzés – „csak így van esélyük kiemelkedni”. Örömmel végzi ezt a szolgálatot, otthonosan mozog a cigányok között, nyitott feléjük.

Baptista romamisszió a 90-es évek elején kezdődött, több helyütt létezik az országban, többek között Szabolcs-Szatmár-Bereg megyén kívül Csobánkán és Pocsajon. A baptista egyház részéről Csuha József koordinálja a romák körében végzett missziót.

Saját tapasztalatok

Vegyes érzelmekkel telve indultunk el szombat reggel Tuzséra szintén szociológushallgató barátnőmmel. Feri bácsi és három lány várt minket az állomáson. A szállásunkra kísérték, egy nyolcgyermekes családhoz, Jónás Jánosékhoz. A legidősebb lánynak, a 20 év körüli Anettnek már férje és gyermeke van, de nem terveznek többet. Judit, a korban következő lány a nyáron ballagott az általános iskolából, egy telepen élő fiúval szökött meg, azóta együtt élnek. Józsika és Anna, aztán Jancsika, Ronaldo (aki utálja a focit) általános

iskolába járnak, és mindegyikük konkrét továbbtanulási tervvel rendelkezik. A legfiatalabbak ikrek, *Nándika* és *Babi* most két és fél évesek. A család a telepen élőkhoz képest jól él, van fürdőszobájuk, és a fűtés is megoldott. A lakás művirágokkal díszített, színes – a cigány hagyományoknak megfelelően.

Anna, az édesanya otthagyta a gyülekezetet. Nyáron azonban kórházba került, száraz tüdőgyulladást kapott, és embóliát találtak. A gyülekezet és a család mindennap imádkozott érte, bár az orvosok nem láttak reményt a felépülésére. Több mint egy hónapos kórházi kezelés után gyógyultan tért haza. „Az Úr gyógyított meg, neki köszönhetem az új életem” – mondta bizonyosságul *Anna*. Azóta egy gyülekezeti alkalmat sem hagy ki.

Azt hiszem, elmondhatjuk, hogy soha olyan vendégszeretben nem volt részünk, mint Tuzséron. Pörkölttel és Pepsivel – a Pepsi el nem apad Tuzséron – vártak minket, és bőségesebbnél bőségesebb ételekkel kínáltak mindenhol. Feri bácsi elmondta, hogy a cigányoknál mindenképpen el kell fogadni, ha kínálnak, sértésnek veszik, ha visszautasítjuk. Reggelire töltött káposztát, levest és ún. cigánypogácsát kaptunk, ami só, liszt, szódabikarbóna és víz keveréke, olajban vagy zsírban sütik ki, esetleg a sparhelten – állítólag úgy a legfinomabb.

A telepen biztonsággal mozogtunk, sokan szólítottak le minket, honnan jöttünk, miért. A gyermekektől sok ajándékot kaptunk, rajzokat, hajcsatokat, apró emlékeket.

Részt vettünk a szombat esti istentiszteleten, a vasárnap délelőtti bemerítésen és a délutáni istentiszteleten. Négy ember merítkezett be a Tiszába, ott tartottak egy rövid, énekléssel egybekötött prédikációt. A faluból is sokan eljöttek. Ottlétünk alatt mindenki készséges volt velünk, örömmel válaszoltak minden kérdésünkre, sokan osztották meg bizonyágtételüket.

Magával ragadó volt a közösség, a hely hangulata, a dicsőítés. Ritkán tapasztal az ember ekkora őszinteséget. Talán ez volt a legmeghatóbb. Ez az, amit az egyházi programokból hiányolni szoktunk.

Szociológus szemmel

A kérdés tehát: milyen hatással van a megtérés momentumára a cigányok társadalmi beilleszkedésére? Tuzséri tapasztalataimat *Péterfi Rita* és *Szűcs Hajnalka* tanulmányával vetetem össze, ami az uszkai cigányokkal, az ott folyó szabadkeresztyén misszióval foglalkozik. Ha az általuk feltett kérdéseket vizsgálom a tuzséri romákkal kapcsolatban, sok hasonlóságot találok a válaszokat illetően.

A kutatásuk egyik része azzal foglalkozott, miért éppen abban a faluban, és hogyan alakulhatott ki, gyökerezhetett meg a szabadkeresztyén vallás.

Négy tényezőt soroltak fel, az egyik az identitáskeresés volt. Uszkán és Tuzséron is romungro, magyar cigányok laknak, akik a legkevésbé rendelkeznek cigány hagyományokkal, egyáltalán a nyelvvel. Mind a szabadkeresztyén, mind a baptista vallás zsinórmértékként, keretként szolgálhat identitásukban.

Egy másik tényező a családi kötelékek erőssége volt. Uszkán és Tuzséron is két-három családból származtatják a populációt. A rokon szálak szorossága miatt akarva-akaratlanul kapcsolatba került a tágabb értelemben vett család a hitel – ennek a vallás meggyökerezésében van szerepe.

A tanulmány harmadik momentumára, a tragédiák sorozata és az azt követő megtérések láncolata a szerzők szerint is speciális uszkai vonás, a tuzsériak nem említettek ilyesmit.

A negyedik ok a létbizonytalanság. Ez mindkét helység lakóira, sőt, sajnos a cigány társadalom többségére érvényes jellemző. A vallás, a hit reménységet ad, bizodalmat a gondviselésben. Egyértelműen segít leküzdeni a hétköznapi akadályait.

A kutatás egy másik kérdésfelvetése arról szólt, hogy milyen életmódbeli változások történtek a megtérések hatására. A szabadkeresztyén és a baptista normák is ragaszkodnak a bibliai igazságokhoz, szigorú erkölcsi rendet vallanak. Az interjúalanyok többször utaltak arra, hogy megtérésük teljes pálfordulás volt, addigi életvitelüket teljesen át kellett alakítaniuk. Felhagytak a törvénytelen ügyletekkel, az alkohollal, a paráznsággal, a mulatozással és a káromkodással, és döntésüket komolyan is gondolják. A közösség szigorúan szankcionálja a kihágásokat – egymást segítve, együtt maradnak meg a „keskeny úton”. Életformájukban mindenképpen közeledtek a többségi társadalomhoz.

Az utolsó vizsgálódási pont a magyarok, cigányok egymáshoz való viszonyulása volt, ebből is inkább a magyarok részéről. Az Uszkán élő magyarok mindenképpen pozitívan és tisztelettel beszéltek a cigány hívőkről. Tuzséron nem volt alkalmam magyarokat megkérdezni, de a gyülekezet vezetővel beszélgettünk erről. Viktor elmondása szerint felnéznek a megtért cigányokra, sokkal jobban megbíznak bennük. Azelőtt sem volt soha probléma a magyar–cigány viszonyulásban, de a gyülekezet megalakulása óta még jobb a kapcsolat.

És hogy milyen hatással van a megtérés momentumára a cigányok társadalmi beilleszkedésére? Mindkét közösség változott, és akar változni. Jelentős döntéseket hoztak életükkel, életvitelükkel kapcsolatban. Akarva-akaratlanul közeledtek a többségi társadalomhoz, és nem gondolom, hogy cigány identitásuk megsemmisülésével.

Tisztán a vallás integráló szerepét, annak mértékét nagyon nehéz vizsgálni. Magát az integráció folyamatát sok tényező befolyásolja, ezek együttesen hatnak. Azt viszont tényként fogadhatjuk el, hogy a vallásnak van szerepe a beilleszkedésben. A vallás életünk minden területére kihat: meghatározza az identitásunkat, a normákat, amik szerint élünk, az értékrendünket. Nem szabad megfélemlenünk integráló képességéről. Eredménye talán nem olyan széles körű és látványos, mint ahogy az oktatás területén megszoktuk, de nem hagyható figyelmen kívül.

Felhasznált irodalom

Péterfi Rita – *Szűcs Hajnalka*: A beilleszkedés egyik lehetséges útja, az uszkai cigányság találkozása a kereszténységgel (In: A feladatra készülni kell – A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita, Gondolat Kiadó, Bp., 2004)